

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

2025

+998945668868

www.innoworld.net

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

**INNOVATIVE
WORLD**

YANGI RENESSANS

**RESPUBLIKA ILMIY JURNALI
TO'PLAMI**

2 - JILD, 1 - SON

2025

 Google Scholar

 ResearchGate

 zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

OpenAIRE

**Academic
Resource
Index**
ResearchBib

DRJI Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

BADIY MAHORAT VA USLUB

Nasiba Norova

BuxDU dotsenti, f.f.f.d(PhD)

Annotatsiya: Adabiyotshunoslikda uslub va uslubshunoslik muammosi hamon o'rganilayotgan muammolardan biridir. Ayniqsa, adbiyotshunos, uslubshunos qomusiy olim Abdurauf Fitratning "Adabiyot qoidolari" asarida ayni masala tadqiqiga oid ma'lumotlar o'rganilgan. Maqolada Fitrat va jahon uslubshunosligiga oid qarashlar va ta'riflar qiyosan o'rganilgan.

Kalit so'zlar: adabiyotshunoslik, uslub, uslubshunoslik, mahorat, "Adabiyot qoidolari"

Ijodkor uslubi va mahorati, ijodiy muhit, iste'dod, tafakkur va ifoda tarzi hamda individuallik kabi muammolarni yaxlit holda tekshirish, muayyan ijodkor asarlari badiiyat qonuniyatlari asosida adabiy-estetik kategoriya sifatida tadqiq etish muhimdir. Individual uslubda adabiy-badiiy kompozitsiyani belgilovchi omillarni aniqlash, uslubning poetik kanonlarini ko'rsatish, adabiyotshunoslikda o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Badiiy ijod namunalari yaratilar ekan, uslub va mahorat xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar ham to'ldirilib borilaveradi. Zero, har bir ijodkor o'ziga xos uslub ixtirochisi, yaratuvchisidir. Jahon adabiyotshunoslikda uslub muammosi V.Vinogradov, J.Robinson, J.Byuffon, V.Jirmunskiy, M.Xrapchenko kabi olimlarning qator tadqiqotlarida o'rganilgan bo'lsa, A.Fitrat, U.Normatov, N.Shukurov, A.Rasulov kabi o'zbek adabiyotshunoslari ijodkor uslubi, individualligi masalasini turli aspektlarda tadqiq etishgan.

Shoirning uslubi bevosita uning badiiy mahoratida aks etadi. "Mahorat" so'zi lug'atda¹ "mohirlik", "ustalik", "epchillik" ma'nosida izohlanadi. Biroq lug'atlarda adabiy istiloh sifatida sharhlanmagan. Shunga qaramay, ijodkorning mahorati mavzusi yoritilgan ko'pgina tadqiqotlar mavjud. Bizningcha, badiiy mahorat avvalo, adibning e'tiqodi bilan chambarchas bog'liq. Bu uning ijodidagi g'oya va talqinlardan tortib, hatto shakl tanlashida ham o'z ta'sirini o'tkazadi.

Ikkinchidan, ijodkor dunyoqarashning teranligi, bilim saviyasining kengligi bilan belgilanadi. Chunki lirikadagi har bir his-tuyg'u, nasrdagi voqelik ifodasida bular o'zining izini qoldiradi.

Uchinchidan, makon va zamonning farzandi o'laroq voqelikni teran idrok qilishi lozim. Zotan, san'atkorning vazifasi qanday mavzu tanlamasin, zamondoshlariga ta'sir o'tkazish, ularning did-saviyasini ko'tarishi, ma'lum ma'noda insoniy fazilatlarini muhofaza etmog'i joiz.

¹ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдлик (иккинчи жилд). – Тошкент: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2006. – Б.575.

To'rtinchidan, inson va insoniylikning mazmun mohiyatini tug'ri va aniq belgilashi muhim. Shundagina o'lmas asarlar dunyoga keladi. Adabiyot ham o'zining maqsad va vazifalaridan chekinmaydi. Shunga qaramay, u adabiy faoliyatning barcha turlarida juda keng qo'llaniladi. Biroq adabiy asarning o'ziga xos xususiyatlariga qarab, "mahorat" tushunchasining mazmuni va u bilan bog'liq masalalar doirasi o'zgarib boradi.

Jahon va o'zbek adabiyotshunos olimlarining shoir mahorati va uslubi borasidagi fikrlari muhim nazariy manba hisoblanadi. Jahon adabiyotshunosligida ijodkor shaxsiyati, mahorati, uslubi, o'ziga xos ijod qirralari haqida ko'plab tadqiqotlar yaratilgan. Masalan, ingliz nazariyotchi olimasi Jenefer Robinson "Adabiy asarda shaxsiyat va uslub" (Style and Personality in the Literary Work) tadqiqotida badiiy asarda uslubning namoyon bo'lishi, uning shaxsiyat bilan aloqasiga to'xtaladi, uslub tahlili shaxsiyat tahlili ekanligi va ijodkorning doimiy sifatlari hamda fazilatlari birlashib, uning uslubini shakllantirishi, lirik qahramonlar vositasida yuzaga chiqishini ta'kidlaydi².

Abdurauf Fitratning yozishicha, "shoir-yozg'uchi san'atkorlikda ko'tarila borg'an sayi(n) o'ziga maxsus uslub yarata boshlaydir. Shoirning xayol, o'y, tushunish shakllari tugal, komil bo'lg'ach, o'ziga yarasha bir uslub ham borliqqa chiqqan bo'ladi. Uslubning adabiyotda o'rni juda katta, juda muhimdir. Bir asardagi fikrlar ma'lumotlarning eski boshqa shoirlar tomonidan aytilg'an bo'lishi mumkindir. Ularning eskiligini bizga sezdirmasdan, bildirmasdan ifoda qilib, uni bizg'a o'qita olgan kuch uslubdadir"³.

Chindan ham, hamma aytgan fikrni boshqalarga eskiligini bildirmasdan yetkazish ijodkorning haqiqiy mahorati va uslubida namoyon bo'ladi. Shu o'rinda bir rivoyat yodga tushadi. Bir podsho tush ko'ribdi. Tushida barcha tishlari to'kilib ketibdi, shunda munajjimlarni tushining tabirini aytish uchun chorlabdi. Birinchi munajjim podshoga barcha qarindoshlaringiz vafot etib, siz yakka-yolg'iz qolib ketasiz debdi. Podshoning g'azabi kelib munajjimni o'ldirtiribdi. Boshqa munajjimni keltirishni aytibdi. Ikkinchi munajjim esa, quyidagicha javob beribdi: "Podshohim siz qarindoshlaringiz orasida eng uzoq umr ko'rasiz", - debdi. Podshoh munajjimga boshdan oyoq sarpo qilinishini buyuribdi". Bu rivoyatni xulosasi shuki, ikkala munajjim ham bir xil bashorat aytgan bo'lsada, uni qanday qilib yetkazish muhimligi. Shunday ekan Fitrat ta'riflagandek, bu ijodkordan katta mahoratni talab qiladi. Gap faqat yozishda emas, yozgan asarini hammaga yangi, original, betakror tarzda yetkaza olishda deb biladi. Yani bu o'sha ijodkorni o'zigagina xos uslubida namoyon bo'ladi.

²Jenefer Robinson. Style and Personality in the Literary Work. The Philosophical Review, Vol. 94, No. 2 (Apr., 1985), p- 240.

³Фитрат. Адабиёт қоидалари. Танланган асарлар. 4-жилд. – Тошкент: Маънавият, 2006. – Б. 17.

Shuningdek, V.G.Belinskiy “uslub – bu talantning, fikrning o‘zi. Uslub mudom shaxsiyat, xarakter kabi original. Shu sababli har qanday ulkan yozuvchi o‘z uslubiga ega⁴, – deya uslubni belgilovchi ko‘plab xususiyatlar yig‘indisi bo‘lgan shaxsiyatga ahamiyat qaratadi.

Uslub – ijodkorning boshqalardan ajratib turuvchi bir qator jihatlarining yig‘indisi bo‘lib, hayotiy tajribasi, dunyoqarashi, ijtimoiy-siyosiy siymosini aks ettiruvchi g‘oyaviy-estetik xususiyatlar umumlashmasidir. Shoir hayot, voqelikka qanday munosabatda bo‘lishi, u bilan bog‘lanish tarzi, uni badiiy idrok etish va tushuntirish usuli tufayli o‘ziga xos uslubini yaratadi. Taniqli fransuz adibi Flober “Uslub – hayot demakdir”⁵, – degan bo‘lsa, fransuz olimi J.L.Leklerk de Byuffon esa “Uslub – bu shaxs”⁶ tezisini o‘rtaga tashlaydi.

Bunday ta’riflar jahon va o‘zbek adabiyotida ko‘plab uchratish mumkin. Ijodkor qanday hayotiy tajriba to‘plagan bo‘lsa, voqelikning qaysi tomonlariga qiziqqan bo‘lsa, turmushning qaysi jihatlarini chuqur bilib, boshidan kechirgan yoki qanday tarixiy voqea-hodisalarning guvohi bo‘lsa, o‘z asarlarida xuddi shu narsalar haqida ko‘proq yozadi. Mavzu tanlash borasida, lirik qahramon xarakterini ochishda, davr odamlarining g‘oyaviy-estetik qarashlariga hamohang bo‘lish kabi shoirning individual qirralari mahorati va uslubida yuzaga chiqadi. Shu jihatdan, shoir uslubini shakllantiruvchi quyidagi omillar, mezonlar, unsur va kanonlarga to‘xtalganmiz.

Uslubni belgilovchi badiiy-tarixiy, psixobiografik, ijtimoiy-psixologik, maishiy-individual omillar⁷ mavjud bo‘lib, ularning barchasida iste’dod, mahorat, ijodkorlik, shoir mansub adabiy muhit, davrdagi yetakchi talablar, ijtimoiy-siyosiy jarayon kabilar muhim rol o‘ynaydi.

Shoir uslubini belgilovchi unsurlar: shoir hayotdan ilhom olib, uni badiiy tasvirlaydi, uni qanday his etsa, shundaydigicha kitobxonga taqdim etadi. Uning tili badiiy buyoqlarga ega bo‘lishi, jozibadorligi, hayotni o‘z qalbidan o‘tkazib, badiiy sintez qilishi asosida shakllanadi.

Ijodkor uslubi uning ijodiy niyati va badiiy g‘oyalarini, muallifni boshqalardan ajratib turadigan yozish uslubini amalga oshirish vositasi va usuli hisoblanadi. “Shoirning uslubi uning dunyoni ko‘rish va sanatni (asosan adabiy) idrok etish va bu hayot qonunlarini anglash bilan bog‘liq. Shunga asosan, uslubni belgilovchi ilmiy-estetik mezonlar sifatida quyidagilarni ko‘rsatish mumkin: shoirning badiiy niyati, dunyoni ko‘rish va anglash

⁴Белинский В.. Полн. собр. соч. Т.8. – Москва, 1955. – 79 с.

⁵ Мамажонов С. Лирик олам – эпик кўлам. – Тошкент: Фафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1979. – Б.310.

⁶Жорж Луи Леклерк де Бюффон. Франция академиясига кириш нутки. <http://www.infoliolib.info/philos/buffon/buffon.html>.

⁷ Қаранг: Эргашев Қ. Алишер Навоийнинг насрий услуби масалалари. – Тошкент: Muharrir, 2012. – Б.6.

“Услубни ўрганишда, энг аввало, ана шундай омилларга тўхталиш, уларнинг ҳар бирини адиб услубининг шаклланишига қай даражада таъсир кўрсатганлигини аниқлаш зарур бўлади. Бундай омиллар қаторига давр тафаккури, маданияти, ахлоқи, адабий анъаналари, услуби ва бошқаларни киритиш мумкин”.

qobiliyati, o'z g'oyalarini yozish va kitobxonga yetkazish mahorati. Shu bilan birga adabiyot va san'atdagi uslub, obrazli tizimning barqaror yaxlit yoki umumiyliigi, badiiy ifoda vositalari, badiiy asar yoki asarlar majmuasini tavsiflovchi obrazli⁸ usullar uning mezonlari hisoblanadi.

Demak, yuqoridagi ta'riflarni umumlashtirgan holda shunday xulosaga kelamiz: Uslub – ijodkorning poetik individualligi, iste'dodi, makon va zamonga mansubligi, badiiy mahorat, asarning barcha qismlariga tegishli lirik qahramon, janr, kompozitsiya, lirik motivlar, so'z tanlash, turli obrazlardan foydalanish, badiiy san'atlarni qo'llash kabi o'ziga xos estetik kanonlar yig'indisidir.

INNOVATIVE
WORLD

⁸ <https://www.google.com/search>

